

FIGYELŐ

Tevékeny humanizmus.* A párizsi Bibliothèque Nationale volt igazgatója — ma az Unesco könyvtárvezetője — Julien CAIN tiszteletére összeállított ritka becses kiadvány két kötete majd 800 oldal terjedelmű, illusztrációit Marc CHAGALL készítette. A művészeti és irodalmi tanulmányokat tartalmazó gyűjtemény a következő fejezetekből áll: *Evokációk és emlékek, Irodalom, Művészet és történelem, Könyvtárak, A könyv története, Tanulmányok és utazások.*

Az előszót Étienne DENNERY írta, a Bibliothèque Nationale jelenlegi főigazgatója. Az egyetemi élet hagyományait követve született meg ez a munka Julien CAIN barátainak és régi munkatársainak kezdeményezéséből; neki ajánlják, mint igaz barátságuk és hűségük tanúbizonyságát. „Megtisztelő feladat bevezetni ezt a művet, mely oly híven tükrözi annak az embernek a széles kultúráját és gazdag érdeklődési körét, akinek tiszteletére született” — írja DENNERY.

Irodalom, művészet, történelem, utazások — valóban mindezekkel foglalkozik Julien CAIN. Természetes azonban, hogy elsősorban a könyvtár ügye, s ezen belül is főként a nemzeti könyvtár foglalta le leginkább tevékenységét. De számos szervezet, melyek működésében nagy segítséget nyújtott (Leváltárosi Főiskola, Történelmi Bizottság, Múzeumok Tanácsa, Irodalmi Alap, rádió-televízió, Történelmi Emlékbizottság, Unesco — hogy csak néhányat említsünk), tanúskodnak arról az állhatatos érdeklődésről, melyet ez a szenvedélyesen dolgozó ember mutatott mind a múlt, mind pedig a legújabb ismeretek iránt. Guillaume BUDÉ születésének ötszázadik évfordulóján Julien CAINT mint a jelenkori humanizmus, a tevékeny és alkotó humanizmus „fejedelmét” köszöntik.

M. DENNERY beszámol röviden Julien CAIN életútjáról: az első világháborúban a Becsületrend tulajdonosa, a második világháborúban a nácik foglya, buchenwaldi deportált. Csodálatraméltó nyugalommal és türelemmel túri a balsorsot. S mikor a tragédia lezárul, szerényen visszatér a rue Richelieu-be, ahová tizenöt esztendővel azelőtt neveztek ki főigazgatónak; újra megtalálja régi munkatársait, és dolgozni kezd, a múlthoz való hűség és a jövőbe vetett hit szép példáját mutatva.

Ritkán láthat az ember ily gazdag életet, mint az övé. Több, mint harminc éven át vezette a francia nemzeti könyvtárt, de ez nem „hivatal”-t jelentett számára: rendkívül tevékeny közvetítő volt a hatóságok egyrészről, másrészről az írók és a művészek között.

A tanulmánykötet felidézi Julien CAIN személyiségét és művét egyaránt.

Találunk itt eredeti tanulmányokat, melyeket munkatársai, tanítványai, barátai írtak, akik közül nem egy híres emberré lett; különböző írásokat olyan témakörökből, melyek a könyvvel, a könyvnyomtatással, a művészetekkel, a tudománnyal vagy a történelemmel általában foglalkoznak.

* *Humanisme actif. Mélanges d'art et de littérature offerts à Julien Cain.* (Publ.: André MASSON.) Lithographie de (Marc) CHAGALL. Eauforts d'André Dunoyer de Segonzac. Paris, 1968. 1–2. Vol.

E rövid recenzió keretében nem törekedhetünk az egész könyv bemutatására; az első, *Évocations et souvenirs* című részben Jean ADHÉMAR (*Expositions et inspiration littéraire*), a Bibliothèque Nationale metszettárának vezetője, méltatja Julien CAIN érdemeit: ő kezdeményezte és teremtette meg azt a sajtósági kiállítási formát, melyet külföldön „type Bibliothèque Nationale”-nak neveznek. Ezek a kiállítások nagy alkotókat vagy jelentős szellemi áramlatokat mutatnak be, s fontos szerep jut a képzőművészeti alkotások számára is — mindez új elemekkel gazdagította az irodalomtörténetet (például BALZAC-, ZOLA-kiállítás vagy a BAUDELAIRE-kiállítás, *Inspirations plastiques des Fleurs du mal*); a „type Julien Cain”-kiállításoknak nagy visszhangja és hatása volt Franciaországban és a külföldön egyaránt.

Robert-Henri BAUTIER, a Levéltárosi Főiskola professzora a Könyvtári Központhoz tartozó „Tudományos és Történelmi Kutatások Tanácsa” (Comité des travaux historiques et scientifiques) húszesztendősi tevékenységéről (1945—1965) írt beszámolójában méltatja M. CAIN szerepét; Albert LAPRADE építész *Julien Cain Batisseur* („Építető”) című írásában Julien CAIN-nek a könyvtári épületek modernizálásért folytatott eredményes harcáról számol be. „Az olvasók, akik a század eleje óta látogatják a francia könyvtárakat, és különösen a Bibliothèque Nationale-t, képesek igazán megérteni, hogy milyen nagy hálaival tartoznak Julien Cain-nek” — írja.

Paul POINDRON *Egy irányító szerv születése (Naissance d'une direction — Direction des bibliothèques)* címmel ír a franciaországi könyvtárakat összefogó Könyvtári Központról, melynek megszűlésében Julien CAIN ugyancsak jelentős szerepet vállalt.

Hetvenöt különböző témákkal foglalkozó tanulmányait találjuk a két gazdag kötetben — lehetetlen feladatra vállalkoznánk tehát, ha az egész művet lelkiismeretesen, arányosan kísérelnénk meg bemutatni. Így tehát inkább a százaz felsorolást kell alkalmaznunk, de itt is — a dolog természetéből adódóan — csak a szubjektív válogatás marad, hiszen mind a hetvenöt szerzőnek még csak neve sem fér bele egy rövid ismertetés keretei közé.

Az *Irodalom* címet viselő fejezet szerzőinél néhány, számunkra jól ismert névvel találkozunk: JEAN CASSOU, ETIEMBLE, Edgar FAURE, Henri GUILLEMIN, Gaetan PICON, Pierre VAILLANT, André MAUROIS *La littérature a-t-elle un avenir?* (Van-e jövője az irodalomnak?) címmel írt érdekes tanulmányt, mely csupa kérdőjellel kezdődik. A civilizált országok minden házában — írja — lehet könyveket találni, minden országban vannak könyvtárak. Miért? Mi az oka annak, hogy a küszködő, szenvedő, személyes drámákat élő embernek szüksége van fiktív drámákra? Egy teljesen átalakuló világban, az új technika világában lesz-e szükség irodalomra? Így sorjáznak egymás után a kérdések. Végül megállapítja MAUROIS, hogy a társadalmi élet új feltételei, a tömegek kulturáltságának növekedése, az új technika új irányt jelöl ki az irodalom számára, az új korszaknak megfelelő irodalmat, de amíg lesz társadalom, s bármilyenek legyenek is a társadalmi formák, addig szükség lesz irodalomra is. Ez az irodalom szüntelenül fejlődni fog, de a nagy írók nagy írók maradnak. SHAKESPEARE, BALZAC, TOLSZTOJ, PROUST műveinek 2000-ben, sőt 3000-ben is lesznek olvasói, feltéve, ha lesznek emberek még, olyanok, akik gondolkoznak. A jövő irodalma nem törli el a múlt irodalmát; meg fogja hosszabbítani annak életét — így zárja tanulmányát MAUROIS.

A *Művészet és történelem* fejezet szerzői közül néhányat említenénk: Marie-Madeleine GAUTHIER, Pierre MAROT, Pierre VERLET. S a témák közül néhány: a napoleoni ikonográfia kezdetei, a versailles-i bronzbútorzat, vagy a zenével kapcsolatos *Claude Debussy, Ernest Chausson és Henri Lerolle* című tanulmány tanúsítják a fejezet szétágazó tematikájának gazdagságát.

A könyvtörténeti fejezet több érdekes, eredeti témát tárgyal, például Louis DESGRAVES tollából *Les manuscrits de Montesquieu conservés à la Bibliothèque municipale de Bordeaux*

(A bordeaux-i könyvtárban őrzött Montesquieu-kéziratok), vagy a *Le remerciement au roy de Molière, 1663* című tanulmány, melyet Erwana BRIN, a párizsi Bibliothèque Nationale munkatársa tett közzé. A bőven jegyzetelt tanulmányt MOLIÈRE köszönetének facsimiléje teszi még érdekesebbé.

Gazdag a könyvtárakkal foglalkozó rész is, melyben a különböző tanulmányok alapvető könyvtári-könyvészeti kérdéseket dolgoznak fel: könyvtárépítés, Madame DU BARRY olvasmányai, Charles MALHERBE — a zene mecénása, nemzeti könyvtári katalógusok, a külföldi irodalom bibliográfiája Moszkvában — hogy csak néhányat említsünk. S a szerzők között például: Jean BLETON, a francia Könyvtári Központ vezetője; Suzanne BRUNET, Marie-Therèse DOUGNAC, Suzanne HONORÉ, Therèse KLEINDIENST, Elisabeth LEBEAU, Jacques LETHÈVE, Roger PIERROT — a párizsi nemzeti könyvtár tudományos munkatársai, illetve egy-egy különgyűjtemény vezetői; Agnès JOLY és Jacques LEVRON — a versailles-i dépotkönyvtár munkatársai.

A *Tanulmányok és utazások* című, utolsó fejezet öt tanulmányt tartalmaz. Egyikük szoroson könyvtári vonatkozású, Henry CORBIN egyetemi professzor írta *De la bibliothèque nationale à la bibliothèque iranienne* címmel.

Az első fejezet zárócikkét Jules ROMAINS, a francia Akadémia tagja írta *Julien Cain, az ember* címmel. Több, mint negyven éve annak, hogy megismerkedtek B. CRÉMIEUX közvetítésével — írja. Ízlésük sok mindenben egyezett, az irodalom szeretetében, a szellemi dolgok iránti tiszteletben. J. ROMAINS a közös emlékek felidézésén keresztül mutatja be J. CAIN vonzó, szerény egyéniségét, rendkívül alapos és mély tudását, kiváló jellemét. „Az a benyomása róla az embernek, hogy mindig kész számolni mindennel az életben, ami előre nem látható, ami leküzdhetetlen, ami megoldhatatlan.” A szemérmes líraisággal felvázolt portrét így zárja Jules ROMAINS: „Röviden szólva, úgy tekintek Julien Cain-re, mint egyikére azon kevés bölcseknek, akik még élnek, egy olyan korszakban, amikor szinte minden ellentétesnek tűnik a bölcsességgel.”

MARKOVITS GYÖRGYI

Stummvoll — Emlékkönyv¹. 1967-ben, 65 éves korában nyugdíjba vonult az Österreische Nationalbibliothek főigazgatója, a magyar szakemberek körében is előnyösen ismert, magyar vendégeinek mindig segítőkész Josef STUMMVOLL, aki jellegzetes megtestesítője a modern idők egyik új típusának, a nemzetközi könyvtárosnak. Már ekkor megkezdődtek előkészületei ennek a szokatlanul nagyszabású, két vaskos kötetben, pompás kiállításban megjelent díszalbumnak, hogy még egy maradandó emléket állítson a könyvtárosnak, a szervezőnek és embernek azok mellé az alkotások mellé, amelyeket ő páratlan aktivitással és tehetséggel egy munkás emberöltő folyamán a világ nem egy táján létrehozott. Az osztrák illetékes hatóságok, könyvtári szervek, továbbá könyvtárosok Ausztriából és a világ minden tájáról összefogtak ennek a nagyszerű emlékkönyvnek megalkotására. Az érdemes szerkesztőknek így is három évi munkájukba került, amíg e nagy vállalkozás technikai akadályait le tudták küzdeni. Az eredmény viszont, amit most letettek a szakemberek asztalára, szinte mintaképe lehet egy tökéletes emlékkönyvnek.

A mű szerkezete a következő: az első helyen áll KOLB professzornak, a Nationalbibliothek baráti egyesülete elnökének ajánlása, amelyet a szerkesztők előszava követ. A tartalomjegyzék után, amely pontosan megadja a 99 szerző tanulmányainak címei

¹ *Festgabe Josef Stummvoll dargebracht von seinen Freunden und Mitarbeitern.* Im Auftr. d. Gesellschaft d. Freunde d. Österr. Nationalbibliothek. Hrsg. v. Josef MAXERHÖFER u. Walter RITZER. 1—2. Teil. Wien, 1970. XVI. 898 p. 33 mell.

mellett az illetők legfontosabb személyi adatait is, következnek a tulajdonképpeni gratulációs írások HURDES, KOLB, DRIMMEL, RIFFEL-PARCEVIC, Ausztria volt oktatásügyi minisztereinek, továbbá BOURGEOIS, HOFFMANN és FRANCIS könyvtári vezérferfiak, a Nemzetközi Könyvtárosegyesület volt elnökeinek tollából. FREIBERG ünnepi verse zárja ezt a bevezető részt, mely után az első fejezet mintegy 125 oldalon a jubiláns személyével foglalkozik. Ennek zömét egy — H. R. MEISELTŐL származó, és a kétszerkesztő által átdolgozott és folytatott részletes életrajz és igen gazdag személyi bibliográfia teszi ki, amelyet E. RÜCKERTnek, a Deutsche Büchereien STUMMVOLL egykori sokéves munkatársának, valamint J. WIEDERnek a jubiláns működésére vonatkozó cikkei egészítenek ki. A könyv második fejezete az Osztrák Nemzeti Könyvtár különböző problémáit taglalja mintegy 250 oldalon, főleg osztrák szerzők tollából, a harmadik fejezet — mintegy 55 oldal — könyvtártörténeti adalékokat hoz. A negyedik fejezet — kb. 200 oldalon — a *Modern könyvtári gyakorlat* címet kapta, míg a következőben — 108 oldalon — könyvtártörténeti jellegű cikkeket találunk. A 6. fejezetbe kerültek az egyéb jellegű tanulmányok (kb. 130 lapon). Az emlékkönyvet személyi és tárgymutató zárja le.

Talán ez a futó szerkezeti áttekintés is érzékeltette, hogy annak részletesebb ismertetésére vállalkozni egy rövid recenzió keretében lehetetlen. Ezt tehát meg sem kíséreljük, de legalább a legfontosabbat: a jubiláns életművét és jelentőségét próbáljuk felvázolni — pályafutásának főbb állomásait követve.

Az első ilyen sorsmeghatározó állomás a sikeres pályakezdés helye: a lipcei Deutsche Bücherei volt. A húszas évek derekán végzett fiatal osztrák mérnök kitűnő ösztönrel lépett ennek a páratlan perspektívájú, ugyancsak fiatal könyvtárnak szolgálatába. Ezt az intézményt akkori új főigazgatója, az elvitathatlan érdemeket szerzett H. UHLENDAHL az 1930. év körül építette ki a világ egyik legmodernebb és -teljesítőképesebb könyvtárává, és teremtette meg vele és benne az addig hiányzó német nemzeti könyvtár alapjait. Ebben a hatalmas szervező munkában rövidesen egyik leghasznosabb és leghatékonyabb belső munkatársát a fiatal STUMMVOLLban találta meg, aki hamarosan beletanult a könyvtári munka összes ágaiba, s amellett, hogy mellékesen évekig bibliográfiai munkát is végzett, a *Deutsche Nationalbibliographie* modernizálásában is tevékeny szerepet játszott, rövidesen a Könyvtár legnagyobb osztályának vezetését is megkapta, amelyhez az olvasóterem használata és a raktárak kezelése tartozott. Az elmondottak bőséges alkalmat és lehetőséget nyújtottak ahhoz, hogy STUMMVOLL a magával hozott szervezőkészségét, technikai tudását és a közössel való kapcsolat kiépítésének ösztönét kiélhesse és folytonosan fejlessze. Pár év alatt tapasztalt és kitűnő vezetővé nőtte ki magát, akire a Deutsche Bücherei-jel kapcsolatban álló sok neves személyiség is felfigyelt. Így történt, hogy amikor 1933-ban a török kormány Ankarában mezőgazdasági főiskolát szervezett, s ennek tanári személyzetét főleg Lipcésből szerződtette, az új intézet mellé létesítendő könyvtár tervezésére, majd felépítésének irányítására igazgatói minőségben STUMMVOLLT kérte fel. Ez volt a fiatal könyvtáros első nemzetközi sikere, amely megnyitotta előtte a nagyvilág kapuit.

STUMMVOLL értett ahhoz, hogy az első munkahelyén 8 év alatt gyűjtött tapasztalatokat új munkahelyén is értékesítse, s így 1933-tól 1937-ig meghosszabbított igazgatói működése alatt kitűnő könyvtárat épített fel s fejlesztett ki Törökországban. Közben nyelvtudását is állandóan bővítette. (Közbevetőleg: még lipcei tartózkodása alatt mellékesen filozófiai doktorátust szerzett, és komoly közigazdasági és híradástechnikai tanulmányokat is folytatott.) Törökországi tartózkodását arra is felhasználta, hogy a Közel-Kelet több országával is megismerkedjék, és egyik hazalátogatása alkalmával néhány napot itteni barátai vendégeként Budapesten is töltött. Ez volt első magyarországi látogatása.

Amikor 1937-ben megbízatása lejártával visszatért a lipcei Deutsche Büchereihez, ott már a náciizmus jegyében nagyot fordult a világ. Igaz, hogy UHLENDAHL — a régi

idők ottani jelképe — megmaradhatott hivatalában, miután a hatalomátvétel utáni le-tartóztatásából a Könyvtár egész személyzetének határozott fellépésére ki kellett bocsá-tani, de mindvégig gyanús személy maradt, akit az új világnézet megbízottai és valódi hangadói tartottak sakkban; a régi bajtársias, nyugodt légkör eltűnt, a Könyvtár han-gulata alapvetően megváltozott. A „liberális” STUMMVOLLnak nem sok keresnivalója volt itt: rövidesen el is távozott a régi barátnak, az egykor Lipcsében vele együtt kezdő másik mérnöknek, VOIGTnak intézetéhez, a berlini Patentamtnak ugyancsak világhírű szakkönyvtárához, igazgatóhelyettesi minőségben. De ezt a hivatalt nem sokáig visel-hette: a háború közbeszólt. Kiterjedt speciális szakismereteinek hála, a végig párton-kívülinek kitartott STUMMVOLL több különleges beosztásban vészelte át a nehéz éveket. Az összeomlás betegen, kórházban érte utol valahol Szászországban, ahol szovjet hadi-fogságba esett, és 1945 decemberében egész Németországon át vezető kalandos utazás után hazament az ismét függetlenné vált Bécsbe, és ott szolgáltatételre jelentkezett az Österreichische Nationalbibliothek főigazgatójánál, BICK professzornál. Ez utóbbi maga is nemrég tért vissza dachau-i fogságából, ahová a náciak azzal a naiv ürüggyel zárták, hogy könyvtára nagyjértékű kéziratait a Vatikánba csempészte ki. BICK, aki annak idején hivatalból tagja volt a Deutsche Bücherei legfőbb tanácsadó testületének, még Lipcséből jól ismerte STUMMVOLLT, és örömmel fogadta a férfikora delén álló, örökmozgó, állandóan kezdeményező és már rengeteg tapasztalattal rendelkező, sok önálló feladatot sikerrel megoldott szakembert, s egy évi „tanulóiódó” leteltével főigazgatóhelyettesnek vette maga mellé, mert magas kora és Dachau szenvedései miatt szükségét érezte egy tetterős munka-társnak. STUMMVOLL végre biztos révbe érkezett, de a rendkívül gazdag, ugyanakkor azonban eléggé elavult osztrák Nemzeti Könyvtár teljes reorganizációja és modernizálása óriási új feladatot is jelentett számára, különösen amikor BICK 1949 végén nyugalomba vonult, és utódává STUMMVOLLT nevezték ki.

Most az újjászervezés lázas évei következtek: kidolgozásra kerültek a Könyvtár kibő-vítésének, illetve átépítésének tervei, a házi kiadványszerkesztés és -kiadás megszer-vezése, a *Biblos* folyóirat megindítása és az osztrák könyvtárosegyesület konferenciáinak 2 évenkénti megindítása. STUMMVOLL többször részt vett a Nemzetközi Könyvtáros-egyesületnek (IFLA) és az ugyancsak nemzetközi dokumentációs szervezetnek (FID) kongresszusain, és csakhamar ismert alakja lett a nemzetközi könyvtároséletnek is. Ennek egyik bizonyítéka volt, hogy 1952-ben az UNESCO a „Technical Assistance Program” keretében mint szakértőt Irakba hívta meg, hogy az ottani könyvtárügyet tanulmányozza és javaslataival annak fejlesztését előmozdítsa.

Összefoglaló jelentése nagy feltűnést keltett, és nem kis része volt abban, hogy az IFLA és a FID Bécsben 1953-ban együttes kongresszust tartott. Úgy az itteni, mint a két évvel későbbi brüsszeli kongresszus középpontjában a STUMMVOLL által felvetett kérdések álltak, s ugyancsak az ő kezdeményezésére jött létre 1958-ban Bécsben a nemzeti könyv-tárakkal foglalkozó szimpozium. Ezekután természetes, hogy csakhamar az IFLA egyik alelnökévé választották. Ezt a tiszteletet hat éven keresztül töltötte be. Persze, azért a könyvtár ügyei is állandóan foglalkoztatták. E vonatkozásban legfontosabb eredményei ennek az időszaknak egyrészt a bővítés, építkezések végleges terveinek kidolgozása és rögzítése, másrészt a könyvtárnak kezdettől 1929-ig beszerzett állománya szakkatalogizá-lásának elkezdése, mert ennek az óriási anyagnak cédulái eddig a nagyközönség részére hozzáférhetetlenek voltak. (A sok évtizedes mulasztás felszámolása 1967-ben fejeződött be.)

STUMMVOLL 1959-ben elfogadta HAMMARSKJÖLDnek, az ENSZ később tragikus véget ért főtitkárának meghívását az ENSZ könyvtárának időleges vezetésére. Az ENSZ és Ausztria kölcsönös, hosszabb szabadságolásokkal tették lehetővé, hogy STUMMVOLL négy éven keresztül mindkét nagykönyvtár irányítását elvégezhesse. Ennek a periódusnak legnagyobb eredményei egyrészt az ENSZ új könyvtárpalotájának felépítése, másrészt a

bécsi könyvtár épületeinek kibővítése volt, terjedelmes új épülettömbök emelése révén. STUMMVOLLnak a többszöri amerikai, illetve ENSZ-beli kiküldetéséből adódó utazásai arra is lehetőséget adtak, hogy a világnak azon tájaira is eljusson, ahol eddig még nem járt (Algír, Tunisz, majd a Távól-Kelet számos országa, később a Szovjetunió s végül Közép-Amerika). Ekkor járt másodszer — immár hivatalosan — hazánkban is. 1963 januárjában tért vissza végleg Bécsbe, ahol 1967-ben vonult nyugdíjba. Ezek az utolsó évek az aratás éveit voltak STUMMVOLL részére. Megnyílt az új 200 személyes olvasóterem, megépültek a könyvtár hatalmas földalatti könyvraktárai, könyvszállító rendszerrel, csőpostával és egyéb technikai újításokkal gazdagon felszerelve. Az olvasóteremben 10 000 kötet, a folyóiratolvasóban 3000 kurrens folyóirat van az olvasók részére felállítva, illetve kifektetve. A másik gigászi vállalkozás: a régi katalógus 1½ millió cédulájának leírása is befejeződött 1967-re. STUMMVOLLnak eredeti szakmája hozta magával, hogy mindenben a legmodernebb technikai megoldásokat alkalmazta, illetve vezette be. A könyvtár állománya STUMMVOLL alatt 1,3 millió kötetről 2 millió kötetre, az összes objektumok száma 3,3 millió darabról 4,8 millió darabra emelkedett.

1966-ban STUMMVOLLT az újonnan alakult „Institut für Bibliotheksforschung” elnökévé választották, s így lehetővé vált, hogy nyugdíjazása után is az osztrák könyvtáriügy szolgálatában értékesíthesse sok évtizedes tapasztalatát és nagy szaktudását.

Az emlékkönyvben a jubilánssal kapcsolatos sok személyes vonatkozást tartalmaznak különösen a volt lipcei munkatársak és barátok cikkei: elsősorban az évtizedes bibliográfus-partner, az egész életét a Deutsche Bücherei szolgálatában eltöltő mérnök, dr. E. RÜCKERT és az ugyancsak e nagy generáció másik tagja, a lipcei Könyvtár későbbi főigazgatója, K. FLEISCHACK, továbbá jelenlegi vezetője: H. RÖTZSCH, de mások: J. WIEDER, A. KISSER, L. STROBL, A. L. BREYCHA-VAUTHIER, H. STRIEDL, L. QU. MUMFORD, HLEB-KOSZANSKA, J. NYHOLM tanulmányai. Ezeket s a többi, mintegy 100 rendkívül változatos témájú cikket még tömönatokban sincs módunkban ezen a helyen ismertetni, de legalább néhányat említsünk meg a legjelentősebbek közül. Így R. FIEDLER-nek, az osztrák Nemzeti Könyvtár főigazgatójának, az egykori Hofbibliothek igazgatói szobájáról, a „Camera Praefecti”-ről szóló megemlékezését, továbbá M. ROJNÍČNAK, a zágrábi nemzeti könyvtár igazgatójának, a zágrábi egyetemi könyvtárnak 1876 körüli reformjáról közölt értekezését, N. F. DANTON prof. rendkívül értékes cikkét a világ nagy egyetemi könyvtáiról (listavezetők a közel 7 milliós Harvard University Library és a 6 milliós moszkvai egyetemi könyvtár; a budapesti egyetemi könyvtár a 78-ik); K. KAMMEL-nek, az osztrák Nemzeti Könyvtár főigazgatóhelyettesének adalékát az osztrák könyvtáros-egyesületről; a szintén régi lipcei növendéknek, a berlini Deutsche Staatsbibliothek jelenlegi főigazgatójának, H. KUNZE professzornak *Nemzeti irodalom, kommerszirodalom és a könyvtárak* című tanulmányát, amely a legmesszebbmenőleg azt az álláspontot képviseli, hogy minden országban minden nyomdatermék a reklámokig és a legapróbb nyomtatványokig a nemzeti irodalom része, amelyeknek legalább összegyűjtése és megőrzése — ha már az alapos feldolgozásra nem is futja az erőből — a könyvtárosok kötelessége. Említsük meg még F. UNTERKIRCHER-nek, az osztrák Nemzeti Könyvtár kézírattára volt vezetőjének *Kéziratok és azok ellenségei* című eszmefuttatását, amely a mindig tökéletesebbé váló kéziratkonzerválás mellett két új és a régieknél is sokkal pusztítóbb ellenségre hívja fel a figyelmet; ezek: a kiállítások és a fotografálások.

Sajnos, további cikkeket már nincs módunkban ismertetni. Hadd búcsúzzunk hát még egy gondolattal: a világ minden részéből befutott tanulmányok — köztük két magyar szerző — azt is mutatják, hogy STUMMVOLL dr. saját személyén keresztül hazájának, Ausztriának is milyen sok barátot szerzett a nemzetközi könyvtárosvilágban.

A Biblos magyar száma. Sonderheft Ungarn 1–2. Teil. Biblos 1970/4. 263–303. 1971/1. 1–17. S. Az osztrák könyvtárügy reprezentáns folyóirata, a Biblos egyik feladatának tekinti, hogy olvasóit megismertesse Ausztria földrajzi szomszédainak könyvtári kultúrájával és könyvtárügyének jelenlegi helyzetével. A bemutatás és a bemutatkozás lehetőségét dr. Josef STUMMVOLL teremtette meg a *Biblos Schriften* 32. és 43. kötetével, amely a folyóirat 1958, ill. 1966-os évfolyamában megjelent román és csehszlovák könyvtári kultúrát és könyvtárügyet ismertető különszám anyagát tartalmazta. Ezt követte a Biblos 1970/4. és 1971/1. számában megjelent kétrészes magyar különszám.

A bemutatás és a bemutatkozás különböző műfaji problémákat vet föl. Külföld számára, korlátozott terjedelemben kell az ország kulturális életének egyik lényeges összetevőjéről jellemző képet adni, figyelembe véve azt, hogy sok történeti tény, kulturális összefüggés, ami a hazai olvasónak természetes, a külföldi számára ismeretlen. Hazánk könyv- és könyvtári kultúrája, könyvtárügye iránt érdeklődők között mind a történeti anyaggal foglalkozó kutatók, mind a gyakorlati szakemberek megtalálhatók. Az ő érdeklődésüket, információ-igényüket kellett az összeállításnak kielégítenie. Ez a tény egyúttal a különszám jellegét is meghatározta.

Az 1970/4. füzetben megjelenő első rész nyújtja a történeti áttekintést. SINKOVICS István a közel 900 éves osztrák—magyar kulturális kapcsolatokat ismerteti. Kiemeli, hogy Ausztriához fűződő kapcsolatainkra nemcsak az egyoldalú befogadás a jellemző, hanem a magyarság a kulturális közvetítő szerepét is betöltötte Közép-Európa népei között. A közvetítés és visszahatás még könyvtári példával is illusztrálható, ha a Bécsbe került korvinákra vagy ZSÁMBOKI János működésére gondolunk. A szellemi kölcsönhatás bizonyítékaul, amely az ország három részre szakadása után vált szorosabbá, iskola- és irodalomtörténeti tényeket is idéz a szerző.

A középkori Magyarország szellemi életére a közismert történelmi események következtében kevés, gyakran nem is hazánk területén levő írásos és egyéb emlékműanyagból következtethetünk csak. A középkori Magyarország könyvkultúrájának, a kódexek korának könyvtörténetében CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára az első irodalmi és könyvemlékeinkkel foglalkozik, felvillantva a hazánkban folyó könyvmásoló, ill. könyvfestői tevékenységet, és utal annak virágkorára, MÁTYÁS király budai műhelyére. MÁTYÁS király uralkodása alatt létesült az első magyar nyomda is. Nyomdáink és nyomtatványaink történeti fejlődését BORSA Gedeon ismertetése 1800-ig követi.

A magyarországi könyvtárak történetét 1944-ig CSAPODI Csaba foglalta össze. Nyomon követte könyvtáraink fejlődését a pannonhalmi bencés apátság könyvtárától a Bibliotheca Corvinianáig, majd az uralkodói udvarokban és a későbbiekben a főpapi és főúri kastélyokban levő könyvtárakon keresztül a nagy tudományos könyvtárak létrehozásáig, ill. a közművelődési mozgalom térhódításával, megszervezésével 1944-ig.

KOVÁCS Máté a második világháború utáni könyvtári helyzetünkről, az ország könyvtári hálózatának létrehozásáról írt. Ismertetése magába foglalja az egyes hálózati központok működését, feladatait, a könyvtárosképzés módjait.

Nemzeti könyvtárunk, a Széchényi Könyvtár feladatait, funkciójával kapcsolatos munkáját, a könyvtár új épületével felmerülő problémákat, elképzeléseket JÓBORÚ Magda foglalta össze.

A magyar különszám második részét a szorosabb értelemben vett könyvtári problémákat, munkaszervezeti kérdéseket ismertető cikkek alkotják. A hazánkban folyó bibliográfiai munka történelmi előzményeit és a jelenlegi bibliográfiai segédeszközöket SZENTMIHÁLYI János állította össze. RÓZSA György a dokumentáció magyarországi helyzetével, problémáival és feladataival foglalkozik. Az ország közművelődési könyvtárainak módszertani irányítását ellátó Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezeti felépítését és munkáját SALLAI István ismerteti. A könyvtárakban folyó tudományos

munka megszervezése, ellenőrzése, célkitűzéseinek megvalósítása a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti és Bibliográfiai Bizottságának feladata. A Bizottság feladatkörét, szervező munkáját, terveit MEZEY László foglalta össze.

A hazai könyvtárügy bemutatását szolgáló anyagot CSAPODI Csaba állította össze. Az ő érdeme, hogy elkerültünk egyes hasonló munkákban kifogásolt hiányokat. Az első rész történeti ismertetéseivel szoros egységet alkot a gyakorlati munkát bemutató második rész. Ez a történeti megalapozottság biztosítja, hogy a külföldi olvasó az 1945 utáni könyvtári fejlődésünk eredményeinek előzményeit is tisztán látja.

Az ismertetés nyomdába adása után jelent meg önálló kötetként a különszám: *Das ungarische Bibliothekwesen. Vergangenheit und Gegenwart*. Zusammengestellt von Csaba Csapodi. Wien, 1971. Biblos-Schriften. Band 63.

KÖRMENDY KINGA

50 éves a pozsonyi Egyetemi Könyvtár. 1969-ben ünnepelte a pozsonyi Egyetemi Könyvtár fennállásának 50. évfordulóját. E viszonylag fiatal nagykönyvtár kiemelkedő helyet foglal el Csehszlovákia tudományos könyvtárai között. Nemcsak nagyságánál fogva, minthogy 1 millió felüli kötetszámaival a harmadik legnagyobbnak számít, hanem mert a szokásos egyetemi feladatok mellett évtizedeken keresztül a szlovák nemzeti könyvtár szerepét is betöltötte, és mert Szlovákia legnagyobb általános jellegű tudományos könyvtáraként központi szerepet játszik. Az évforduló jegyében készült az 1965—68-as évek összevont évkönyve, amely 1970-ben hagyta el a sajtót.¹ E kötet alapos betekintést nyújt a könyvtár egész mai tevékenységébe, tudományos, kulturális hivatásának betöltésére irányuló kiterjedt szolgáltatásainak megismerésére. Szervesen csatlakozik az előbbi jubileumi évkönyvhöz, az 1914—1919—1959-es éveket összefoglaló kötethez, amely részletesen feldolgozza az intézmény történetét.

A pozsonyi Egyetemi Könyvtár fennállását 1919-től a Komenský egyetem megalakulásától számítja. (Volt ugyan előde is: a FERENC JÓZSEF 1912-es határozatával létesült Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1914-ben felállított könyvtára.) A könyvanyag a Városi Közkönyvtár 23 ezer kötetet kitevő anyagából, a megszűnt Jogakadémia 30 ezernyi könyvanyagából és a jezsuita főgimnázium kb. 7 ezer kötetéből tevődött össze, és a klarissza apácák kolostorának épületében, Pozsony műemlékekben gazdag belvárosának szívében kapott ideiglenes otthont. Évtizedeken át, egészen 1955-ig kellett megelégednie ezzel az eredetileg sem megfelelő épülettel. 1919-re 84 ezerre szaporodott a könyvanyag. Az ekkoriban készült, kézzel írott katalóguscédulák még 1959-ben használatban voltak. Egyébként azonban az új szlovák egyetem nem sok hasznát látta az eredeti örökségnek, amelyben mindössze 20 kötet volt a szlovák nyelvű könyv. Ügyszólván a semmiből kellett tehát elindulni.

A könyvtár történetében az 1919-től 1939-ig terjedő szakasz volt a megalakulás nagy korszaka. Az új állam egyetemének céljait: a tudományos és a tanulmányi feladatok ellátását kellett szolgálnia, s amellet nemzeti küldetésének is eleget kellett tennie. Földrajzi elhelyezkedésénél fogva, mint a nyugati szlávtság legdélibb pontján fekvő könyvtár, az egész szlávtságra vonatkozó irodalom gyűjtőhelye is lett. E célokat húsz év elteltével minden nehézség leküzdése árán a könyvtár sikeresen teljesítette, s a korszak végén már modern nagykönyvtárként jelent meg. Három fő tényező tette mindezt lehetővé: első igazga-

¹ *Univerzitná knižnica v Bratislave. 1914—1919—1959*. Martin, 1959., Matica slovenská, 200, 4 l, 8 t. *Univerzitná knižnica v Bratislave. 1965—1968*. Bratislava, 1970., Obzor, 248, 10 l, 9 t.

tójának, a cseh Ján EMLERnek szaktudása és rátermettsége, a könyvtár magas képesítésű és odaadóan dolgozó könyvtárosi gárdája és az egyetem hathatós anyagi és szakmai segítsége. Az egyetem fakultásainak megszületésével párhuzamosan épült a könyvanyag, először az orvosi, a jogi és a bölcsészeti karok szükségletei szerint (természettudományi kar 1938-ig nem volt). A szlovák anyag rendszeres gyűjtése a kötelezpéldány-szolgáltatás 1919-es bevezetésével vált lehetővé, a korábban megjelent műveket pedig csak magánkönyvtárak megvásárlása útján, türelmes, kitartó munka árán lehetett megszerezni. Így a legteljesebb szlovák gyűjtemény birtokába jutott a könyvtár, s ebből adódott nemzeti könyvtári szerepe az egész korszakon keresztül, sőt még tovább is egészen 1954-ig, amikor a Matica Slovenská könyvtára vette át ezt a feladatkört. Sok ajándékot kapott a könyvtár cseh intézményektől, nagy cseh részlege is született. Speciális anyagi támogatást is élvezett különféle helyekről. Érdekességként megemlíthetjük például, hogy az Állami Cukoralap rendszeres pénzüsszeget adományozott azzal a kikötéssel, hogy az Entente államaira vonatkozó irodalmat szerezzenek be rajta. A könyvtár használata ezekben az években a szabályzat szerint csak az oktatásban és tanulmányok végzésében érdekelték számára volt lehetséges, mások csak magas pénzüsszeg lefizetése ellenében látogathatták. A könyvtár hatalmas fejlődése ellenére is magán viselte a polgári korszak korlátait.

Mély hanyatlás jellemzi az 1939—1945-ös éveket. A köztársaság szétszakításának első következménye az volt, hogy a könyvtárosok többségének, a húsz éve ott dolgozó cseh nemzetiségű könyvtárosoknak távozniuk kellett. Minden téren hanyatlás állt be, a külföldi beszerzés folyamatossága megszűnt, fasiszta szellemű irodalom áramlott be. A háborús események elől a legértékesebb könyvanyagot a galgóci Erdődy-kastélyba mentették, de itt is csak a befalazás mentette meg az elhurcolástól.

A felszabadulás új korszakot nyitott meg. Az első években a nagyközönségnek nem engedélyezték a könyvtár használatát, mert az állomány és a katalógusok megtisztítása a nemkívánatos politikai anyagtól egyelőre létszámbíány miatt késett. Rendkívüli feladat volt a földbirtokosok és más nyugatra menekültek magánkönyvtárainak feldolgozása. Egészen 1954-ig részt vett a könyvtár az államosított kolostori könyvtárak negyedmillió anyagának szakozásában és a tudományos könyvtárak közötti szétoztásában. Időközben áramlott az új külföldi könyvtermés is. A dolgozók létszámát a negyvenes évek végén 58-ra emelték. A már félmillióra emelkedett könyv- és folyóiratállomány elhelyezése és ugyanakkor az állandóan növekvő számú olvasók ellátása a régi kolostorépületben már lehetetlenné vált. Egyes osztályokon kaotikus állapotok keletkeztek. Mivel új könyvtár-épület felépítésére az ipari beruházások elsőbbsége miatt nem kerülhetett sor, 1951-ben határozat született arról, hogy a könyvtár megkapja a volt magyar rendi országgyűlés műemléképületét. A belső átalakítások után 1955-ben történt meg az átköltözés úgy, hogy a két épületet az utca fölött ideiglenesen fahíddal összekötötték, és valamennyi dolgozó részt vett a könyvek szállításában. A szocializmus sürgető társadalmi igényei és a munka hatékonyabbá tétele miatt 1953-ban a könyvtári munka belső átszervezését hajtották végre: a könyvek feldolgozása 14 napra csökkent, a címfelvételeket azóta sokszorosítással készítik, az olvasótermeket estig nyitva tartják, állandó tájékoztató szolgálatot létesítettek, több olvasói katalógust, tárgyszó-katalógust állítottak fel. 1957-ben a Klarissza utcai régi épület teljes renoválásához láttak hozzá, az itteni 350 ezres könyvállományt erre az időre Nagyszombatba költöztették.

A hatvanas években a könyvtár fejlődésében ismét olyan jelentős változás következett be, amely a könyvtár jellegét is némileg megváltoztatta. Már a mennyiségi növekedés is olyan mértékű, amilyen az eddigi történet során még nem volt tapasztalható. Az állomány egymillió százezer kötet fölött van, s mindez az olvasók számára a teljessé vált katalógusokon keresztül, rövid várakozási idő elteltével, el is érhető. Most a főváros egyetemi és

főiskolai hallgatóin kívül, nyilvános könyvtári szerepénél fogva, minden 17. évét betöltött állampolgár igénybe veheti. Négy év alatt 17 ezer beiratkozott olvasója volt, 11 olvasótermében 400 férőhely várja az olvasókat. A dolgozók száma 202-re szaporodott. Módszertani segítséget nyújt a főiskolai könyvtáraknak, központi nyilvántartója az egész állam külföldi irodalmának, központi szerve a nemzetközi kölcsönzésnek, a társadalom- és természettudományok terén központilag irányítja a szakkönyvtárak szerkesztését. Mindezekon túlmenően, mint jelenlegi igazgatója, Vincent KÚTIK mérnök az elmúlt évek fő vonásait jellemezve kifejti, a könyvtár a jelen megnövekedett feladatait annak a felismerésnek a jegyében végzi már, amely a tudományos-technikai forradalom következményeit is figyelembe veszi. A könyvtárnak, mint az információ alapforrásának, bele kell épülnie az egész országot átfogó információ-rendszerbe, ebben az újtípusú, intézmények közötti együttműködésben az Egyetemi Könyvtár aktívan részt kíván venni.

Az utóbbi jubileumi kötetben további 15 cikk ismerteti a könyvtár egyes osztályainak munkáját, és részletezi problémáikat. Az állománykiegészítési osztály egész Szlovákia nemzetközi cseréjének nyilvántartását is végzi, valamint koordinálja a tudományos könyvtárak nyugati könyvbeszerzését. Az Egyetemi Könyvtár könyv- és folyóiratbeszerzésére kidolgozták az alapelveket, s ezt a kötet végén függelékként közlik. E húszoldalas szabályzat a könyvtár társadalomtudományi és természettudományi gyűjtőköreinek egész skáláját kiadványfajtákra és nyelvekre felbontva fontossági kategóriákba sorolja. A szakreferensek csoportja sikeresen működik 1963 óta, végzi a rendelések kijelölését, a tárgyszókatalógus szerkesztését, szakkönyvtárak összeállítását és a tájékoztatást. Az állományfeldolgozás, a kéziratári munka, az állományvédelem, az olvasószolgálat, az információs és módszertani tevékenység ismertetése, a nemzeti retrospektív bibliográfia szerkesztése a többi cikk témája. Egy beszámoló a könyvtári munka gépesítésének és automatizálásának kérdéseivel foglalkozik. A jövőre való felkészülés érdekében már 1967 óta rendszeres tanfolyamokon készítik elő a dolgozókat a számítógépek könyvtári használatának elsajátítására. Van lyukkártyagépük, egy kiadványuk már ennek a segítségével készült el.

Néhány elvi jellegű dolgozat is helyet foglal a kötetben a szakozási rendszer, a katalógizálás kérdéseiről, s egy vitaindító cikk a „slovacicum” fogalmának tervezett kiterjesztéséről.

Terjedelmes részt szentelnek a könyvtár személyi és statisztikai kérdéseinek, szervezeti felépítésének. Az eddigi tíz igazgató személyi adatainak felsorolása után a címben jelzett évek munkájának statisztikai adatai következnek. 20 oldalt tölt be a jelenlegi munkatársak négy év alatt megjelent publikációinak felsorolása. Az Egyetemi Könyvtárról fennállása óta megjelent cikkek és tanulmányok témák szerinti csoportosítása jó segédeszközt nyújt az érdeklődőknek.

A korábbi jubileumi kötet a történeti áttekintés után több hosszabb dolgozatot közöl a könyvtár kéziratáráról és inkunábulumainak gyűjteményéről, a zenei részlegről és az 1924-ben egy jugoszláv magángyűjtőtől vásárolt arab—török—perzsa kéziratgyűjteményről.

Mindkét jubileumi kötet foglalkozik a könyvtári épületek történetével. Mindhárom épület ugyanis, amelyekben a könyvtár elhelyezkedik, nemcsak mint műemlék, de mint érdekes múltbeli események színhelye is, a belváros nevezetességei közé tartozik. A legrégibb közülük a Klarissza u. 5. szám alatti régi kolostorépület. Keletkezése az Árpádok idejére nyúlik vissza. A XIII. században még a ciszterci rend tulajdona volt, de azok a század végén elhagyták az országot. III. ENDRE 1297-ben a klarisszáknak ajándékozza. 1515-ben tűzvész pusztítja el, de a király és a város újjépítteti. A mohácsi csata után Budáról újabb klarissza nővérek menekülnek ide a török elől. Kórháznak is használják a török harcok idején. Az épület többször leég. 1643-ban PÁZMÁNY Péter, majd utóda, Lósy Imre újjépítteti. 1782-ben II. JÓZSEF a szerzetesrendek feloszlátása után Nagy-

szombatból ide költözteti a Jogakadémiát, majd 1785/86-ban katolikus gimnázium is kap helyet az épületben. Ettől kezdve 122 évig szolgált iskolai célokat. Nevezetes növénydekei közül megemlíthetjük SZINNYEI Józsefet, a bibliográfust, HUMMELT, a zeneszerzőt, BARTÓK Bélát és DOHNÁNYI Ernőt.

A Mihály u. 1. sz. alatti épület újabb keletű. 1753—56-ban MARTINELLI tervei szerint épült a Magyar Udvari Kamara részére. Az épület hátsó részét HILLEBRANDT tervezte. 1802-től 1848-ig ez volt a magyar rendi országgyűlés székhelye. Itt tette meg SZÉCHENYI István híres felajánlását a magyar tudós társaság megalapítására. 1843-ban PETŐFI Sándor is részt vett az üléseken. Itt harcolt a jobbágyok jogaiért KOSSUTH Lajos, DEÁK Ferenc, Ludovít ŠTÚR. 1848-ban e falak közt mondták ki a jobbágyság eltörlését. 48 után először a katonaságé, majd a városi helytartótanácsé lett az épület, 1891-től a pozsonyi ítéltábla helyezkedett el benne.

1955-ben bebizonyosodott, hogy ez az épület sem oldja meg a könyvtár helyproblémáit, ezért az előbbivel szomszédos lakóépületet is megkapta a könyvtár, s az átépítések után 1968-ban nyílt meg a közönség számára. Ezt a háromemeletes rokokó magánpalotát Leopold de PAULI építtette 1775—76-ban. Az országgyűlés idején itt lakott családjával JÓZSEF nádor, s mint a főrendiház elnöke, átjárót építtetett magának a szomszédos országgyűlési épületbe. A kerti pavilonban a szájhagyomány szerint LISZT Ferenc is fellépett 9 éves korában. Ez ma a zenei részleg otthona.

Egy-egy beszámoló ismerteti ezeknek az épületeknek az átalakítási munkálatait mindkét kötetben. Jellemző a fejlődés ütemére, hogy míg 1959-ben azt remélték, hogy a folyamatban levő építkezés után kb. 30—40 évre elegendő helyük lesz, ugyanezeknek a munkáknak az elvégzése után, 1969-ben kiderült, hogy csak négy évig vannak helyyel ellátva. Ismét újabb közeli épület könyvtárrá alakítása van kilátásban.

Az épületek történeti előzményeit, egyes ritkaságaikat, illetve az újjáépített belső helyiségeiket és az eddigi igazgatókat bemutató képanyag zárja a köteteket, melyek számos történeti és módszertani tanulsággal szolgálnak számunkra, és érdekesen bizonyítják be azt is, hogy szakmai és műszaki felkészültséggel és nagyvonalúsággal kedvezőtlen elhelyezési feltételek között is lehet nagystílusú korszerű könyvtárat létesíteni.

SÁRKÁNY ÉVA

Az Állami Könyvterjesztő Vállalat árverései. A Bizományi Vállalat évek óta megrendezésre kerülő művészeti aukciói sikerén felbuzdulva, több mint két évtized szünete után ismét sor került hazánkban könyvárverésekre. Első ízben 1969 novemberében, majd ezt követően múlt év szeptemberében és novemberében tartott az Állami Könyvterjesztő Vállalat Antikvár Osztálya aukciókat. Az árverések a Magyar Optikai Művek e célra rendkívül alkalmas színháztermében zajlottak le, imponálóan nagy számú rendező gárda segédletével. Megelőzően az aukcióra kerülő könyveket kiállították, az érdeklődők megtekinthették, kézbe vehették a megszerezni kívánt műveket.

Mindhárom aukció sikerrel zárult, összesen 1600 mű került kalapács alá; ebből 1302 kelt el, — sok esetben a kikiáltási ár többszöröséért — majdnem 700 000 Ft értékben. Az eredményeket vizsgálva, általában szembevetendő, hogy az elért árak gyakran mennyire túlhaladták az állami antikváriumok sok év folyamán kialakított árszintjét, nem ritkán olyan művek esetében is, amelyek nem számítanak különösebb ritkaságoknak. Ily módon az árverések bővelkedtek meglepetésekben, izgalmakban. Voltak művek, melyek megszerzéséért „ádáz küzdelem” folyt le a licitálók között, s amikor elhangzott a „senki többet harmadszor”, a közönség álmélkodva, fejesóválva adott kifejezést a magas ár feletti meglepetésének.

Örvendetes jelenségnek könyvelhető el, s ez a múlt árveréseit egyáltalában nem jellemezte, hogy az árverésre került tételeknek több mint a felét közkönyvtárak, ill. közintézmények szereztek meg. Ebből adódott aztán az az elkerülhetetlennek tűnő visszasság, hogy egy mű megszerzéséért az állami vállalat által rendezett árverésen három-négy állami intézmény versengett, elszántan túllicitálva egymást, felvervén a kikiáltási árat a többszörösére. Különösen az első aukción volt ez gyakran tapasztalható, a másodikon és a harmadikon már mintha kialakult volna valamiféle ésszerű koordináció a könyvtárak között.

A három aukció áradatait összesítve az alábbi érdekesebb áralakulásokból számolhatunk be. Zárójelben adjuk a kikiáltási árat.

Magyar első és korai kiadások iránt általában nagy érdeklődés mutatkozott. Rendkívül kaposak voltak többek közt a magyar avantgard-írók is. Íme az eredmények: ADY: *Ki látott engem*, (40) 190. — Ft, ARANY: *Toldi szerelme*, (300) 850, ARANY *balladái*, (120) 460, ÁPRILY: *Vers vagy te is*, (80) 200, BABITS: *Versenyt az esztendőkkel*, (30) 150, BALÁZS Béla: *Játékok*, (40) 240, BARTA Sándor: *Mese a trombitakezű diákról*, (200) 420, BERZSENYI összes művei, 1842, (80) 240, BESSENEYI: *Buda tragédiája*, (100) 650, CSOKONAI: *Anakreoni dalok*, (800) 3000, CSOKONAI: *Diétai magyar mizsa*, (1000) 2700, CSOKONAI: *Lilla*, (800) 2200, DÉRY Tibor: *Ló, búza, ember*, (60) 340, FAZEKAS: *Ludas Matyi*, 2. kiad. Bécs 1817, (1000) 5000, HELTAY: *Magyar krónika*, Győr 1789, (400) 1500, JÓZSEF Attila: *Nem én kiáltok*, (280) 700, JUHÁSZ Gyula: *Késő szüret*, (60) 240, KASSÁK *35 verse*, (60) 320, KASSÁK: *Levél Kun Bélához a művészet nevében*, (200) 650, KASSÁK: *Tisztaság könyve*, (120) 360, KASSÁK: *Vallomás tizenöt művészlől* (40) 480 (!), *Horizont* 1—2. sz. (szerk. KASSÁK) 14 sztl. lev. (600) 4700 (!), KEMÉNY Simon: *Az ördög tarisznyája*, (120) 400 (!), KRÚDY: *Pesti évkönyv*, (150) 500, LUKÁCS György: *A lélek és a formák, kísérletek*, (100) 300, MÓRICZ: *Magyarok*, 10. kiad. dedikált, (40) 170, RADNÓTI: *Járkálj csak halálraütélt*, dedikált (300) 1000, RADNÓTI: *Pogány köszöntő*, (150) 400, RADNÓTI: *Újhold*, (100) 650, RADNÓTI: *Újmódi pásztorok éneke*, (120) 1100 (!), SÁROSI: *A ponyvára került arany trombita*, 1840, (500) 1300, SZABÓ Lőrinc: *Kalibán*, (30) 110, TÓTH ÁRPÁD: *Lomha gályán*, (40) 240.

Egyéb magyar vagy magyar vonatkozású művek: *Árpádkori új okmánytár* 12 köt. (2000) 5000, BONFINI: *Ungarische Chronica*, Frankfurt 1581, (1500) 4600, BUDAY—ORTUTAY: *Nyiri és rétközi parasztesék*, (80) 750 (!), DIÓSZEGI—FAZEKAS: *Orvosi füvészkönyv*, 1813, (180) 420, ERDÉLYI: *Magyar közmondások könyve*, 1851, (120) 400, FÉNYES: *Magyarország geográfiai szótára*, (480) 1900 (!), FERENCZY: *A magyar hírlapirodalom története*, (120) 460, FESSLER: *Attila*, (60) 240, HANKÓ: *Székelyföld* (80) 400, JERNEY keleti utazása, Pest 1851, (800) 2100, KECSKEMÉTI CSAPÓ Dániel: *Kérdézősködő magyar nyelvmester*, 1833, (60) 380 (!), KELETI Károly: *Hazánk és népe*, 1860, (160) 550, KÖSZEGHY: *Magyarországi ötvösjegyek*, 1936, (800) 2100 (!), KUN Béla: *A proletárdiktatúra és a tanító-ság*, Bp. 1919, (150) 480, *Magyar katekizmus*, Bp. (?) 1944, (az egyetlen ismert példány, erről készült az OSzK állományában levő fényképmásolat), (200) 900, *Magyar Művelődéstörténet*, 5 köt. (600) 1800 (!), ORBÁN Balázs: *A Székelyföld leírása*, 6 köt. 1869—1873, (3600) 7800 (!), ORTUTAY: *Magyar népművészet*, 2 köt. (600) 1300, PÁPAY: *Osztják népköltési gyűjtemény* (240) 1000, PETZ: *Ókori lexikon*, (400) 1800 (!) SZÉCHENYI: *Hitel*, dedikált (200) 1300, SZERELMEY: *Balaton albuma*, (320) 1400, TOLLUS: *Epistolae itinera-riae*, Amsterdam 1700, négy magyar városképpel, (1400) 4000.

Magyar folyóiratok is kerültek árverésre, néhány ritkaság is köztük. Kiemelkedőbb eredmények: *Alkotás*, 6 füzet, több nem jelent meg, (160) 500, *Gondolat*, 3 évfolyam, (600) 2300 (!), *Magyar Iparművészet*, 1897—1932, (1000) 2800, *Magyar Kurir*, 1787, (1000) 2600, *Száz Százalék*, 1 teljes évfolyam és 6 szórványszám, (300) 2300 (!).

Idegen nyelvű műveknél elért érdekesebb eredmények: ALCIATUS: *Emblemata*, Lyon 1548, (800) 3300, COMENIUS: *Orbis sensualium pictus*, Nürnberg 1708, (420) 2100, FLAVIUS,

Josephus: *Della antiquità, e guerre giudaiche*, Velence 1604, (500) 1400, GROSZ, G.: *Das Gesicht der herrschenden Klasse*, 3. kiad. (150) 650, HEINE, H.: *Sämtliche Werke*, Leipzig 1911—1915, (800) 1700, KANT: *Critik der reinen Vernunft*, 1794, 3. kiad. (200) 1200, MANN, Th.: *Der kleine Herr Friedemann*, München 1920, számozott, (300) 800.

Az árverésre kerülő térképek közül csak a magyarországi vonatkozásúak váltottak ki érdeklődést, a külföldi térképlapok javarésze nem kelt el. A hazai ábrázolások közt említésreméltó: KARACS: *Magyarország*, Pest 1813, (150) 1100, LIPSZKY: *Mappa generalis regni Hungariae*, Pest 1806, (400) 4000 (!), *Bleau atlasának magyar lapja*, Amsterdam, 17. sz. elejéről, (600) 1300, LAZIUS: *Hungariae descriptio*, 16. sz. végéről, (800) 2100, MERCATOR: *Transsylvania*, szintén a 16. sz. végéről, (400) 1700.

Meglepetésszerűen, kikiáltási áron sem talált gazdára többek közt: ARANY János: *Széchenyi emlékezete*, BUDAI Ézsaiás: *Régi római és deák írók élete*, 2 CZEGLÉDI István RMK I., CZUCZOR: *Aradi gyűlés*, HEINE: *Der Doktor Faustus*, 1. kiad., KRÚDY: *Üres a fészek*, 1897, PÁRIZ PÁPAI: *Pax corporis*, a rendkívül ritka PETŐFI: *Szerelem gyöngyei* 1. kiadása, SZEMERE Miklós: *Válasz Brassai Ismerettyűjére*, SZENDREY: *Ungarische kriegsgeschichtliche Denkmäler*, [VAJDA JÁNOS] Arisztidesz: *Polgárosodás*, VEDRES: *A Tiszát a Dunával öszvekapcsoló tsatorna két példányából egyik sem*.

Ha nem is vonzottak minden alkalommal „telt ház”-at az árverések, érdeklődésben semmi esetre sem volt hiány. A könyvtárak, közintézmények közül legtöbb művel a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a Legújabbkori Történeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a Munkásmozgalmi Múzeum és a Párttörténeti Intézet gyarapította állományát. Több művet megvásárolt a Kultúra külkereskedelmi vállalat is, általában olyan műveket, amelyekre — amennyire ez megállapítható volt — közintézmény vevőként nem jelentkezett. Megfordultak az aukciókon külföldiek, sőt akadt köztük antikvárius is, s egy évtizedek óta külföldön élő hazánkfia, a nyugati tőzsdevilág neves személyisége, lelkes gyűjtője a magyar könyvnek, aki többek közt — stílszerűen — HUGÓ Károly *Bankár és báró* művét is megvásárolta.

Mindenképpen igazolódott, hogy hasznos volt újra könyvaukeiót rendezni, s bár az árveréseken megmutatkozó áralakulások — mint ez máris észlelhető — elkerülhetetlenül nem a vásárlók előnyére befolyásolják az antikvár könyvpiac árszintjét, — ennek ellenére minden könyvkedvelő, gyűjtő vagy könyvtáros, „amatőr” és „profí” egyaránt örömmel üdvözlí az okos kezdeményezést, és várja a folytatást. A kezdeményezésért és az aukciók jó megszervezésének munkájáért HOFFMANN Ferencet, az ÁKV Antikvár Osztályának vezetőjét illeti elismerés.

BIRKÁS ENDRE

Könyvtártörténet — sajtótörténet — forráskritika. Könyv és újság kölcsönhatása, egymást hasznosan vagy károsan befolyásoló kapcsolata kiadói probléma, könyvtárosi probléma, szociológiai probléma — egyelőre azonban legfőképpen vitatéma.¹ A könyvtárak történetét a két világháború közt kutatva az a benyomás kél az emberben, hogy — ha könyvekkel foglalkozik is a sajtó, kritikai rovatában talán többet s néha jobban, mint ma — a könyvtárak világa kevésbé ismert a lapok előtt, mint szeretnénk. És joggal gyanakodhatunk arra, hogy az egykorú olvasóközönség sem igényelt többet.

Ilyenféle következtetéseket enged az e korban a viszonyokhoz képest lehetséges mértékben a haladás vonalát követő polgári radikális *Esti Kurír* egy cikke 1943-ból, meg a cikk által felvert heves, de rövid vihar.

¹ Érdekes új szempontú magyar megvilágítása: MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége*. Bp. 1968.

A cikk az október 11-i szám 9. oldalán jelent meg *Óriási mértékben szaporodott a nagy közkönyvtárak olvasóközönsége a háborús évek alatt* címmel s az azt kiegészítő két alcímmel: *Hogyan lehet könyvhöz jutni a könyvtárakban? Minden érdekli az új olvasóközönséget.*

1. A cikk kétségtelenül aktuális, jó indítékból íródott és helyes, a kort illetően fontos megállapítással kezdődik. A háború, mondja, felszökkenetette az olvasókedvet, a magas („kétszámjegyű”) könyvárak viszont elvették a művelt kispénzűek könyvvásárlási lehetőségeit, az emberek „hirtelen felfedezték a magasmennyezetű, zajtalan könyvtártermeket, melyeknek falát sötétbarna katalógusládikák végtelen sora borítja, felfedezték a könyvek százezreiben való válogatás örömet, a filléres kölcsöndíjakat, — s a közönség áradata megindult, hogy benépesítse a kihalt olvasótermeket”. Ugyanakkor a könyvtárak beszédtemává váltak, s a beszédre az újságok szeizmográfja, a panaszos levelek postája reagált: „haragtól tajtékozva” vádolták a közkönyvtárak bonyolult ügyvitelét. Igaz, dicséző levél is adódik: „Mióta láttam a közkönyvtárakat, könnyebb szívvel fizetek adót.” Panasz vagy dicséret egyre megy: az a megállapítás, hogy a második világháború Magyarországon a könyvtermelést és a könyvolvasást fellendítette, helyesnek s más szempontból is egyre bizonyítottabbnak látszik. Mint burkolt ellenállás, a háború véres, a dolgozó tömegetől és a műveltek elitjétől távol álló ténye elleni tiltakozás egyik formája, az irodalom fejlődött, s megbecsülése fokozódott. És ez a fejlődés — ha őszintén vagy csak leplező „fedőszervként” is a szabadabb, jobb multba látszott visszavezetni — a valóságban előre, egy emberhez méltóbb jövő felé törekedett.

2. Már elgondolkoztatóbb a három hasábos, páratlan oldalon, tehát újságírói szempontból „előkelő” helyen álló cikk folytatása. A riporter elindul, „hogy beállva a pápaszemes öregurak, szatyros nénik és lobogóhaju diákok »sorába« átessen egy pesti közkönyvtári olvasóra leső minden viszontagságon.”

Aki viszontagságot keres, meg is leli. Elsőnek az Egyetemi Könyvtárba vetődik riporterünk, amelynek olvasótermében „néhány elmélyülten jegyeztető diák és hajlotthatú, korban az ódon fóliánsokkal versengő öregúr ül csupán.” Persze, ez nem is lehet másképp, mert a könyvtár állományának — a riporter szerint kilencszáznegyvenezer kötetnek — túlnyomó része tudományos mű, a szépirodalom száma csekély. Egy kissé merész gondolati ugrással tehát a riporter elhatározza, hogy itt majd csak ügyviteli visszasságok után kutat. Ki is deríti, hogy tizennégy perebe telik, amíg — mint írja — emeletről le s fel küldözgetve a ruhatárban helyjegyet kap, beiratkozik s végre könyvet kérhet. S mindez nem elég, biztosítékot is kell letennie; mert nincs nála más, egy olcsó Penguin-füzetet ad zálogba, amelynek értéke töredéke a könyv értékének, amelyet majd kikérni fog. Mire jó ez? A szabály az szabály — felelik.

Nos, a harmincas évek olvasója nem így emlékszik az Egyetemi Könyvtár ügymenetére, hiszen például ez volt az egyetlen magyar könyvtár, ahol a gyors kiszolgálás érdekében bevezették azt, hogy a kéréslapra ellenőrző órával összekötött időmérő pecsétet ütöttek. A biztosíték emlegetése is csökkenti hitünket az előadásban, a tudósítót nyilván összetéveszti a kölcsönzést a helybenolvasással. (Talán csak azért kértek „biztosítékot”, mert nem volt kabátja, amit betehetett volna a ruhatárba.) És még hozzá egyetemi hallgatónak is mondja magát, akitől biztosítékként házon kívüli kölcsönzés esetén is mindig elfogadták az indexet vagy a professzori garanciát.

Megcsappant bizalommal követjük a jószándékú riportert a Fővárosi Könyvtárba (a mai Szabó Ervin Könyvtár elődjébe). Itt szerinte csak az a baj, hogy kevés a tisztviselő a feltűnően megnőtt forgalomhoz képest. Hogy ez a forgalom miből áll, mit olvasnak a Fővárosi Könyvtár látogatói, és kik ezek a látogatók — ezt a kérdést fel sem veti, pedig

érdekes társadalmi tanulságokat kínálna a felelet, mint azóta REMETE Lászlónak a könyvtár történetét feltáró kitűnő könyve megmutatta.

3. A tudósító végül eljut a Széchényi Könyvtárba is. A forgalom itt is erősen megnövekedett — állapítja meg. Mindenekelőtt a hírlaposztályt látogatják sokan. „Az ablakmélyedésben 1887-es »Westpheler Anzeigen«-t (így) lapozgató öregúr — aki évtizedek óta oly pontossággal tölti itt délelőttizeit, hogy állítólag már a múzeum alaprajzára is rátették — riadt szemhunyorgatással figyel a padok között nyüzsgő avatatlanok seregét, akik szentségtörő módon kilencszázhuszas »Világ«-ot és harminckettes »Magyar Hírlap«-ot kérnek.”

Sajnos a tények itt sem mindenben igazolják a riportert. Az általa megnevezett című német újság nem volt meg, és ma sincs meg a Széchényi Könyvtárban, talán nem is létezett, legalábbis az ismert források nem szólnak róla. És a riport készülése idején a hírlaposztályt nem látogatták sokan — mert a hírlapokat is a nagy olvasóteremben használták az olvasók. Külön olvasótermet csak a felszabadulás után, 1949-ben létesített a könyvtár hírlapok és folyóiratok céljára.

De a riporternek nyilván nem is a reális környezet volt a fontos — azt valószínűleg nem is, vagy csak futólag ismerte — hanem azt akarta burkolt formában éreztetni (a burkolt formára a háborús, német fasiszta nyomás alatt álló cenzúra miatt is szükség volt), hogy az olvasók nem az uszító pamfletirodalmat keresik, hanem valami jobbat, emberibbet, reménykeltőbbet. „Elvágódás a jelenből akárhová” — ez jellemzi őket a cikk befejező szavai szerint. És el kell ismerni, hogy abban az időben bátorság kellett ahhoz, hogy egy újságíró ennek az elvágódásnak hangot adjon. Csakhogy az elvágódást kitalált példával szemlélteti a cikkíró.

4. Az elhithető erő persze azért is hiányzik az *Esti Kurír* cikkéből, mert — ezt már egy-két tévedése kapcsán jeleztük is — a riporter nem is ismeri azt a könyvtárat, amelyről ír. A „helyszínt” valaha láthatta, mint ez majd még kiderül, de 1943-ban egészen bizonyosan nem járt a Széchényi Könyvtárban, mint ahogyan valószínűleg a Fővárosi Könyvtárban sem.

Így folytatja: „A könyvtáros kis emelvényen ősz öregúr fekete hálósipkában, gyanakvó ellenszenvvel figyel őket (t. i. az olvasókat), a riporter melléje áll s szintén gyanakvást színlel, hogy ilyenformán bizalmába jusson. Néhány percig »arisztokratikus ellenszenvet tanúsít«, majd éretnek érezve a pillanatot s megalapozva a rokonszenvet, odafordul a könyvtárhoz:

— Minek tulajdonítja ezt? — kérdi, lenéző legyintéssel a »misera plebs« felé.

— *Nem a kilencszázhuszonötös »Az Est« érdeme ez, melyet kikérnek — feleli — hanem a mai lapok hibája.* Akkortájt másképpen szerkesztették, másképpen írták a lapokat, más volt a levegő, mely belőlük áradt. Ez azonban nem volt különleges érdem. *Egyszerűen becsületes újságírás volt.* S ezt a mai olvasó kezdi csak igazán értékelni.

— Azelőtt egy ezernyolcszázhuszonegyben kelt tudományos szakmunkát háromszor visszaküldtek, mert nem éppen az a kiadás volt, melyben az olvasó egy bizonyos félmondathoz utána akart nézni, ezeknek minden jó . . . régi »Színházi Élet«-eket olvasnak kérem!”

5. A névtelen riporter valódi célja — vagy talán azé, aki őt a riport megírására biztatta vagy felkérte — nyilván nem is a könyvtárak megnövekedett forgalmának, meg a könyvtári viszonyoknak az ismertetése volt, hanem az egykorú fasiszta irodalom s főleg a fasiszta sajtó megbélyegzése. Így egészen érthető, hogy elsőnek éppen ez a fasiszta sajtó értette meg a burkolt tendenciát, és alig egy napig késett az ellentámadással. Október

13-án már ezt írta a nyilaskeresztes párt lapja, a *Magyarság*: „A Nemzeti Múzeum könyvtárosa és Az Est, mint a becsületes újságírás megtestesítője. Hihetetlen és megdöbbentő riportot olvashatunk az Esti Kurír október 11-iki számában. A riportert a budapesti könyvtárakról ír, s többek között elmondja, hogy a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárában szerelt a könyvtárossal, aki nyilatkozatot tett előtte arról, hogy az olvasók — a riportert szerint — előszeretettel veszik ki a liberális zsidó lapok régi köteteit.” Ezután idézi az *Esti Kurír* által leírt párbeszédet. „A nacionalista magyar közvélemény haladéktalan cáfolatot vár a könyvtáros úrtól, mert túrhetetlen, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtárosa azt az újságírást tartsa becsületesnek, amelynek lelkén a történelmi Magyarország felbomlasztásának gyalázatos bűne szárad.”

Idáig a nyilas *Magyarság*.

Arról, hogy a cáfolat sokáig ne késlekedjék, gondoskodott a Széchényi Könyvtár föltöttes hatósága, maga SZINYEI-MERSE Jenő, a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Jelen-tést követelő leiratára már október 14-én válaszolt a távollevő FITZ főigazgató helyettese, RÉDEY Tivadar. RÉDEY — író, kritikus, színháztörténész, a *Nyugat* és a *Magyar Csillag* munkatársa — több mint egy évtizedig a Széchényi Könyvtár Hírlaptárának igazgatója volt, a válaszadásra tehát mindenképpen illetékes.² Ha valaki tudta, mi a becsületes újságírás — ő volt az. De szerencsére a kérdés nem így volt feltéve: nem a nyilas *Magyarság* és a baloldali *Esti Kurír* közt kellett döntenet, csak a ténykérdésben, s a tényekkel a riportert helyzetleírása valóban nem egyezett. Úgyhogy RÉDEY a válaszban — amelyet még aznap, 14-én délben küldőccel juttatott el a miniszterhez — nyugodtan írhatta:³

„A riportban foglaltak alapján Könyvtárunk valamennyi szóba kerülhető tisztviselő-jét és altisztjét kihallgattam. Közülök a cikk írójának állítólag szeptember hó folyamán történt látogatásáról senkinek sincs tudomása, olvasótermünkben pedig a riportban »ősz, fekete hálósípkás öregúr«-nak leírt »könyvtáros« helyett fiatal nőtisztviselő-k teljesítenek ügyeletes szolgálatot. Ugyanúgy hibásak, még topográfiailag sem helytálló-k a cikknek könyvtárunk milieujét megrajzoló mondatai.

Ezek után érintkezésbe léptem az Esti Kurír felelős szerkesztőjével, Lovászy Márton úrral. A cikkíróval ő is csak telefonon tudott beszélni, de ennek megtörténte után nyom-ban közölte velem, hogy a riportert bevallása szerint a közleményben foglaltak mind meg-felelnek a valóságnak — kivéve a nyilatkozatot, mert könyvtári tisztviselővel egyáltalán nem beszélt.

Lovászy szerkesztő úr ily körülmények között nyomban felajánlotta, hogy lapjának holnapi, október 15-iki számában nyilatkozatot tesz közzé, melyből világosan ki fog derülni, hogy a cikknek az állítólagos beszélgetést ismertető része nem fedi a valóságot . . .”

Az ügy ezzel még nem nyert végleges elintézését. A másnapi — 15-i — *Esti Kurír* csak rövid, a hírek közt elrejtett apróbetűs cáfolatban ismerte el, hogy a Széchényi Könyvtárban semmiféle nyilatkozatot nem adtak. Az október 23-i szám ezért — újabb minisz-tériumi intervenció után és a könyvtárnak a sajtótörvényre hivatkozó felszólítására⁴ — újabb közleményben vonta vissza a fiktív párbeszédet.

6. Ez a közlemény szigorúan könyvtártörténeti keretek között óhajt maradni, és célját elérte, ha sikerült dokumentálnia — igaz, csak egyetlen eset kapcsán — hogy a két világháború közt napilapjainak nem foglalkoztak túl sokat a könyvtárakkal, a könyvtárak ügyeit alig ismerték, és a róluk alkotott felfogásuk — még jóhiszeműen írt cikkekből is — felületes volt. A hírlapok, mint ezt az OSzK két világháború közti történetének kutatása

² RÉDEY és az OSzK baloldali gondolkodású fiatal munkatársai közti kapcsolatról írt legújabbban TOLNAI Gábor: *Halász Gábor. Irodalomtörténet*. 1970. 3. sz.

³ OSzK Irattár 231/1943.

⁴ Uo. 78/1944.

közben más esetekben is tapasztaltuk, csak kivételesen, egyes különleges esetekben (főleg egy-egy lényeges gyarapodás, hagyaték, aukciójelentések kapcsán) lehetnek forrásként használhatók. Valószínű, hogy a közönség, az újságolvasók érdeklődése sem emelkedett túl ezen a szinten: a könyvtárból közügy csak a felszabadulás utáni években lett.

De az *Esti Kurír* cikkének struktúrája, az elemek, amelyekből az újságíró a riportot — főleg írásztala mellett — összeállította, talán kiindulópontja lehet néhány olyan megfigyelésnek is, amely a sajtónak, mint információs és mint történelmi forrásnak megismeréséhez is nyújthat támpontokat.

Melyek azok az elemek, amelyekből a cikk összeáll, milyen a riport modellje?

Az alapréteget, ha úgy tetszik a kötőanyagot, vagy „vehiculum”-ot eléggé elhasznált, a könyvtárak valóságától már a maguk idejében elmaradt általánosságok, közhelyek alkotják. A könyvtár magas mennyezetű, olvasótermében a polcok csúcsívesek, „renaissance-kori püspöki könyvtárakra emlékeztetnek”. A könyv stílusélénkítésnek szánt szinonimája a több ízben is előforduló „fóliáns”, lehetőleg „ódon fóliáns”, „századokra szóló bőrkötésben”. Az olvasók pápaszemés öregurak, szatyros nénikék és lobogóhajú diákok. — Az ügyvitelre, a kiszolgálásra alkalmazott klisé nem kizárólag a könyvtáraké, hanem mindenfajta adminisztrációé: „bonyolult”. A szabály szabály.

A második réteg már a személyes élményeké, múltbeli emlékeké. Kétségtelen, hogy a riportert látott valamikor könyvtárat, talán olvasott is valamelyik olvasóteremben. Különösen a Széchényi Könyvtárral kapcsolatban lehettek személyes megfigyelései. Hallotta az elcsépelet anekdotát az állandó olvasóról, akit már a könyvtár alaprajzára is ráterveztek. Még nyomravezetőbb a „hálósipkás” olvasótermi felügyelő alakja, aki (mert öreg?) még jól tudja milyen volt a becsületes újságírás. Az öregúr ugyanis valóban létezett — csak persze, amennyire ezt saját emlékeink alapján meg tudjuk ítélni — nem volt véleménye az egykorú sajtóról, s a legszükségesebb hivatalos szavakon kívül alig lehetett valamit hallani tőle. SZAKOLCZAY (eredetileg SCHUSTER) Róbert volt a neve. Frissen szerzett tanári diplomájával sodródott az első világháborúba, amelyben mint annyi más százezer, sebesüléseket és súlyos szervi betegségeket szerzett. Sok évet vettett azzal is, hogy felekezeti iskolákban tanított, s ezt a szolgálatát nem számították be. E sorok írója még mint fiatal tanárt ismerte, néhány évig, az óbudai Árpád-gimnáziumban. De a tanári pálya akkori fizikai és lelki terheit megrokkant szervezete nem bírta el — ezért lett rövid időre könyvtáros, inkább csak, hogy akkori szokás szerint a nyugdíj előtt tartós betegszabadságra mehessen. Az 1940-es évek elején volt rövid ideig felügyelő a nagy olvasóteremben (nem a „hírlapolvasóban”) — 1942-től kezdve egyfolytában betegállományban volt szív—tüdő—ideg-panaszokkal és idült cukorbetegséggel, az ostromot már nem érte meg.

A cikk írása idején tehát az újságíró „hálósipkáját” (valójában fejhez simuló fekete kendőféle, amilyent kopaszodó idős emberek huzatos helyiségekben néha még ma is használnak) nem láthatta már, — de mint személyes emlék bekerült a cikk akkori elemei közé, igazolva, hogy a riportert már járt a Széchényi Könyvtárban, de egy-két évvel a cikk megírása előtt.

A cikk harmadik alkotó rétege az aktuális helyzet: a második világháború végét jelző letargia egyfelől, reménykedés másfelől. A könyvtár ennek a „világvége” hangulatnak válik a szimbólumává, a cikkíró önkénytelenül is azzá konstruálja.

Végül még két tényezővel találkozunk: a cikk megírására adott alkalom és a vele elérni kívánt hatás. Mindkettő — feltűnő módon — egymástól távolálló pólusokon jelentkezik. A közvetlen alkalom a könyvnyomtatás, az irodalmi érdeklődés háború alatti fellendülése: ezt hordja magában a cikk címe is. Ez pedig társadalmilag és politikailag is pozitív jelenség volt. De az elérni kívánt hatás ezzel ellentmondásban áll: a sajtó fasiszta eltorzulásának érzetése. S hogy ezt a célt a cikk el is érte, mutatja a nyilas *Magyarország* azonnali ellentámadása.

Voltaképpen még egy, az újságíróknak, az újságon kívüli, de állandóan jelentkező elem kívánkozik a cikket strukturáló erőkhöz: a cenzúra, amelynek jelenléte, éberségének leküzdése a cikk egész szerkezetét magyarázza. Tulajdonképpen a könyvtárak elnagyolt, nem tapasztalaton alapuló leírása is ezt a leplezést szolgálja.

A hírlapcikk történelmi és társadalmi értékét tehát különböző ellentétes tényezők befolyásolják. Ezek közül a történetkritikai kézikönyvek által említett pártállás szerinti megítélés csak az egyik, bár az egyik leglényegesebb. Az egyéb tényezők teljes felderítése még nem megoldott tudományos feladat. A történelmi és irodalomtörténeti segédtudományok művelőire vár.

DEZSÉNYI BÉLA

A Magyar Zeneművek Bibliográfiája. Az 1970-es évfolyamban a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* új melléklettel jelentkezett: *Magyar Zeneművek Bibliográfiája* címen önálló kiadványban jelennek meg a 780-as szakból kiemelt zeneművek és zenei hanglemezek.

Az új kiadási formában érvényesülnek a kumuláció előnyei, de megmutatkoznak bizonyos hátrányai is. Az új zenemű-bibliográfia kezelése egyszerűbb, mert nem a minden szakterületre kiterjedő könyvanyagból lapozgatva kell kikeresni a zenei műveket.

Érthető, hogy önálló kiadványnak csak akkor van értelme, ha az elér bizonyos terjedelmi követelményt. Ebből következik az, hogy az eddiginél lényegesen ritkábban — két hét helyett negyedévenként (a 3. sz. 1970 novemberben jelent meg) — értesülünk a magyar zeneműkiadás újdonságairól.

A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* már a múlt év második felében jobb tipográfiával jelentkezett. Ez az új kiadványnál még fokozottabban nyilvánul meg. A szebb betűtípuson kívül a szerző nevének aláhúzással való kiemelése áttekinthetőbbé teszi a címleírást. A tetszetősebb külalakhoz még az is hozzájárul, hogy elhagyták a kurzív betűk használatát.

Zenei tárgyú könyvek itt nem szerepelnek. Az a tény, hogy önálló kiadvány regisztrálja zenemű-kiadásunkat, indokolja ezt a módszert.

A MNB-hoz viszonyítva lényeges előnye, hogy az adott szakon belül nem pusztán betűrend a felsorolás alapja: a), b) jelzéssel szembevetően elkülönül kotta és hanglemez.

Miután újonnan induló kiadványról van szó, elvárhatnánk, hogy korrigálja az MNB igen nehézkes index-rendszerét. Itt sincsenek a tételek számozva. A visszakeresést nehezíti, hogy csak szakszámot használ fel utalásra. Különösen feltűnik ez pl. a kamarazenénél, ahol csak a 785.7 van feltüntetve, mint összefoglaló szakszám. Holott ez az anyag csak a szakszám továbbfejlesztésével, 785.72, 785.73 stb. sorolható fel. A betűrendes mutató a zenei bibliográfiából teljesen elmaradt.

Az MNB a vokális műveknél irodalmi szakszámot is feltüntetett, ami innen hiányzik. Ha figyelembe vesszük, hogy jelen esetben a zenei művek bemutatása a feladat, elfogadhatónak vehetjük ezt az egyszerűsítést.

Ami az előzőekben következtelenül történt, az új bibliográfia a zeneműveknél mindig feltünteti az árat. Hanglemezeknél továbbra sincs ármegejelölés.

JÁMBOR MÁRIA

Az európai műszaki egyetemek és főiskolák szakosítási rendje (A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának új sorozata). A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának jellegéből adódó nehéz feladata: a napjainkban szédületes iramban bontakozó műszaki technikai forradalom, a mindent elborító információs áradat közepette

a maga eszközeivel hatékonyan és naprakészen segíteni a kényszerűen magasra kitűzött mérce szerint működő s mintegy 100 tanszéken folyó műszaki egyetemi képzést. Talán nem fejezzük ki túl mereven és szigorúan magunkat, ha azt mondjuk: a könyvtár elhelyezési, felszerelési, gépesítési stb. helyzete messze a korszerű igények nyomában jár csupán. E szűkreszabott lehetőségek közepette azzal igyekszik helytállni, hogy a rendelkezésére álló *szellemi tartalommal*: szervezéssel, ötletekkel, ezek lehető igényes realizálásával tartja a színvonalat. A sokágú könyvtári munka főleg a kiadványtevékenységben jelentkezik, melynek persze élő, értékes hagyományai vannak az intézményen belül.

A címben jelölt új kiadványsorozat tulajdonképpen a könyvtár évtizedes munkával kiépített nemzetközi cserekapcsolataira épülve jött létre. Pár éve majdnem ezer levelet küldött szét a könyvtár partnereinek, arra kérve őket, hogy szakkiadványaikon túl küldjék el évkönyveiket, tanrendjeiket, egyetemi szabályzataikat, programjaikat, tájékoztatóikat, a tananyagokat ismertető füzeteket stb. A beérkező anyag révén egy már eddig is gazdag egyetemi különgyűjtemény bővült újabb különleges ágazattal, mely önként kínálta magát az összehasonlító feldolgozásra. Így született meg a legújabb sorozat: az *Európai műszaki egyetemek és főiskolák szakosítási rendje*, ennek eddig megjelent három terjedelmes kötete. Ezek Szovjetunió, Olaszország és Belgium—Hollandia—Luxemburg műszaki és természettudományi felsőoktatását ismertetik. Már a csehszlovák és francia kötet is lektorálás alatt áll.

A kiadványsorozat szellemi súlya és gyakorlati haszna egyaránt jelentős. A művelődési futrológia felsőoktatás-tervezési ága eddig nélkülözötte, ezután sikerrel használhatja fel a baráti és az iparilag fejlett nyugati államok műszaki és természettudományi képzésének részletes adatait. Mégpedig akár egy ország konkrét vonatkozásában, akár további elemző munkák, szélesebb körű összehasonlítás és elemzések útján. De nemcsak a felsőoktatás reformálói, irányítói és maguk a közvetlenül érdekelt egyetemi oktatók szerezhetnek áttekintést más országok oktatási kérdéseiről, melyek elmékedések és tapasztalatcserek, hasznos reformgondolatok alapjai lehetnek, hanem segítséget nyújt a sorozat abban is, hogy mely külföldi ország milyen különleges problémáját érdemes részletesen, esetleg a helyszínen tanulmányozni, milyen speciális, esetleg hazánkban hiányzó szakképesítés megszerzése céljából hova érdemes fiatal kádereket, ösztöndíjasokat küldeni.

A sorozat minden egyes kötete egységes vázra épül, mely a szervezeti, szervezési és tartalmi kérdéseket felölelő általános alaptájékoztatásokon belül és túl rugalmasan színeződik. Ezt a rugalmas változatosságot részben az egyes országok egymástól elütő helyi, hagyományos vagy adottsági jellegzetességei, részben a megküldött anyagok sokféle szerkezete okozza.

Az egyes kötetek élén az illető ország oktatási rendszerét ismertető tanulmány áll, amely természetszerűleg főként a műszaki és természettudományi oktatás alapelveit, rendszerét, általános sajátosságait ismerteti. Ez az ismertetés kiterjeszkedik az egyetemek és főiskolák típusaira, a velük kapcsolatos jogszabályokra, az egyetemi igazgatás, költségvetés, felvételi rendszer, vizsgarend, kutatások, egyetemi díjak, a hallgatókat szolgáló juttatások, személyzeti kérdések, a képzési időtartamok, a képesítések, továbbképzés, a tudományos fokozatok stb. ismertetésére, sőt az illető ország egyetemi rendszerének jövő kérdései: távlatai, reformjai felé is.

A további részben az illető ország egyetemeinek és főiskoláinak felsorolása és főbb adatai szerepelnek, mégpedig a székhelyek, azon belül neveik sorrendjében, a hazai név és a felügyeleti hatóság feltüntetésével. Ezután az illető felsőfokú oktatási intézmény történetének, kialakulásának, fejlődésének adatairól kapunk képet — ez sok évszázados intézménynél vonzó és érdekes olvasmány, — majd a szervezeti tagozódás következik, karok, nappali, esti, levelező oktatási formák, fiókinézetek szerint, végül pedig az egyes műszaki és természettudományi ágak tantervei, óratervei, programjai, tananyagai, a

kötelező, ajánlott, választható, speciális kollégiumok és kurzusok. Ezeknél az utóbbiaknál szerepelnek a — főleg nyugati egyetemekre jellemző — eltérő változatok, különleges vizsgázási, sorrend-választási, alternatív lehetőségek, előírások stb. Sok helyt értékes statisztikai adatok is vannak. A köteteket szójegyzékek és mutatók zárják be.

Az eddig megjelent három kötet közül a legtekintélyesebb a *Szovjetuniót* ismertető 452 oldalas könyv. Ez nem is csoda, ha számba vesszük, hogy kerekén 272 intézményt ismertet. Csak Leningrádban 22 műszaki egyetem működik! A bonyolult anyagban jó és hasznos földrajzi mutató, karok szerinti mutató és a függelékben (403—450 oldalon) igen hasznos, részletes tantervek, pontos óraszám-táblázatok is vannak. A szovjet műszaki és természettudományos oktatást is az átfogó koncepció, egységes szempontok, kimunkált módszerek és célszerű változatosság jellemzik. A sorozatot megnyitó könyv a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára jelent meg.

A második, 1969-ben megjelent, *Olaszországot* ismertető kötet bevezetője is hangsúlyozza a nehézségeket, melyek az összefoglaló egységes felépítését nehezítették, nevezetesen azt, hogy az olasz felsőoktatás felépítésében kevés az általánosan jellemző egységes szabályozás, ellenben annál több a liberális, helyenként eltérő megoldás. Különlegesség az olasz egyetemi vizsgarendszerben azok letételének logikai sorrendje, ami a szabad választás és a szigorú megkötöttség különös vegyülete. Az ismertető 28 egyetem anyagát közli. Eredeti újítása ennek a kötetnek, — amit a következők is átvesznek, — az egyetemi szakkifejezések kétnyelvű jegyzéke. Ezek összeállításánál mindig probléma a hazánkban még nem működő szakok vagy egyes tárgyak pontos megfelelőjének meghatározása, valamint az, hogy egyes kifejezéseket nemcsak a magyartól eltérő értelemben, de a külföldi országokban is eltérő jelentéssel, más-más fogalmak meghatározására használnak, pl. kandidatúra, asszisztens, docens stb. E kötetben karok és szakok szerinti mutatók vannak.

A harmadik, a *Benelux*-államokat tárgyaló 317 oldalas kötet kérdésesnek tűnhető választását az indokolja, hogy Belgium és Hollandia műszaki képezési színvonala igen magas. A feldolgozás során itt sem volt mindenütt megoldható az egységes szempontok érvényesítése főleg a forrásanyagok tartalmi és szerkezeti eltérései miatt. Belgiumban 18, Hollandiában pedig 9 műszaki felsőoktatási intézmény működik. Így a holland részen az intézmények kisebb száma lehetőséget adott egyes témák részletesebb taglalására (számítógépek felhasználása az oktatásban, oktatókkal szemben támasztott követelmények stb.) A differenciált szójegyzék itt már magyar—francia—holland, majd francia—magyar és holland—magyar változatban adja a kifejezéseket; finomítani még itt is lehetne, mert pl. az idegenszerű „urbanisztikai mérnök” helyett a „városépítő” jobb lenne az „ingénieur civil urbaniste” magyar megfelelőjéül.

A sorozati kötetek szerkesztésében, lektorálásában, az anyagok kiválogatásában, összeállításában, a tanulmányok megírásában stb. a könyvtár belső és külső munkatársainak széles köre vett részt; a kollektív munkatársi közösség osztozott az úttörés nehézségeinek leküzdésében, de osztozhatik a jól végzett munka örömeiben is.

HODINKA LÁSZLÓ

A könyvtárvezetés főbb elméleti kérdései. WALLESHAUSEN Gyulának, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára igazgatóhelyettesének fenti című tanulmánya különnyomatban is megjelent s így hozzáférhetővé vált mindazok számára, akik a könyvtárak vezetésében, irányításában részt vesznek.

Örvendetes az, hogy a könyvtártan irodalmának értékes növekedése mellett olyan tárgyú szakirodalom is napvilágot lát, amely — általános elméletekhez kapcsolódva s e

helyütt inkább segédtudományként — nagyon hasznosan egészíti ki a könyvtárak korszerű működésének biztosításához szükséges elméleti megalapozást.

WALLESHAUSEN Gyula tanulmánya a bevezetés és a segédletek (jegyzetek) leszámításával, kilenc fejezetben tárgyalja azt az anyagot, amit a vezetés főbb elméleti kérdéseinek tekint. A vezetés tudományos alapjai után külön fejezetet szentel a „parttalan” vezetésnek, majd a vezetés és a társadalom kapcsolatairól, ez után a politikáról, az irányításról, az igazgatásról, a vezetés kettős értelméről, a vezetési formákról, végül a vezetés gyakorlatáról szóló fejezetekben foglalja össze mondanivalóit. A könyvtárvezetés sajátos problémáit tárgyalják: a könyvtárak vezetésének ágazati ismeretköre, a könyvtárak irányítása, a könyvtárigazgatás fogalmának történeti alakulása, a könyvtárigazgató teendői, a könyvtári bizottságok, ezek létének okai és a könyvtárbizottsági típusokról szóló részek.

A felsorolás is rámutat a szerzőnek arra a törekvésére, hogy a könyvtárvezetés problematikáját a vezetés általános kérdései közé illessze be. Ez bizonyos fokig elkerülhetetlen is. Kérdés azonban, hogy mennyi általános ismeret feltételezünk annál, aki a könyvtárvezetés kérdésének irodalmával kíván foglalkozni. Mindenesetre elegendőnek látszik annyi általános vezetési ismeret közlése, ami megvilágítja a könyvtárak vezetésének vezetési-szakmai kapcsolatait, a vezetés általános kérdéseivel való dialektikus összefüggést az egyes szakterületek vezetésével kapcsolatban. A szerző vezetéselméleti ismereteinek széles körét világosan mutatja ki maga a felhasznált irodalom és bőséges hivatkozás is. Nem lehet elvitatni, hogy mindaz, amit a szerző a vezetésről általánosságban mond, szükséges és hasznos. Mégis arányaiban eltúlzottnak látszik az alapismeretek és a szakmai vezetési problematika kapcsolatai között a vezetéselmélet tárgyalásának anyaga. Erre utal a terjedelmi összevetés is, amelyből kiderül, hogy az ágazati ismeretek pontosan egy-egyed részét teszik ki a tanulmány egész anyagának. A cím a könyvtárvezetésre utal s ennek kérdései kissé feloldódnak a vezetéselmélet általános problémái között. Ez az aránytalanság annál kevésbé látszik indokoltnak, mivel a szerző a vezetéselmélet problematikájának teljes feltárására sem törekedhet, ilyen terjedelmi korlátok között. Az alapozás — óhatatlanul — szelektálással történik s ezért a válogatás lehetővé tette volna a könyvtárvezetéshez való fokozottabb viszonyítást.

A teljességre való törekvésnek tulajdonítható a felhasznált irodalom bizonyos egyenetlensége is. A könyvtártan és a szervezéstudomány néhány alapvető műve mellett egyszerű publicisztikai utalásokkal is találkozunk. A forrásanyag kettős szintje kissé rányomja a bélyegét a tanulmány egész anyagára.

Bár a vezetés a különböző szinteken különböző nagyságrendű és minőségű kérdéseket vet fel, a vezetésnek vannak közös elemei is és ezért a könyvtárvezetés elméleti kérdései a könyvtárosok és a könyvtárak irányítását ellátó szervek széles körét érintik. Sajnálatos, hogy a különlenyomat címadatai nem utalnak arra, hogy a tanulmány hol és milyen módon rendelhető meg.

WALLESHAUSEN Gyula nagy felkészültséggel, bőséges irodalmi apparátussal és gyakorlati utalásokkal tárgyalja a könyvtárvezetés napi és hosszú távra is kiható elvi kérdéseit. Kétségtelen értékei között külön is meg kell említeni azt, hogy az ilyen elvi jellegű problémafelvetések nagyon termékenyen szoktak hatni a szakirodalomra s ezen keresztül a gyakorlatra is. A szerző egyik nagy érdeme, hogy olyan témával foglalkozik, amely eddig fontosságánál kisebb mértékben foglalkoztatta könyvtárosainkat és a könyvtárak irányítóit. Remélhető, hogy az elvetett mag kikel, s akár viták formájában, akár új kiegészítő tárgyalási anyaggal bővül majd szakirodalmunk és válik hatékonyabbá a könyvtárak tervszerű irányítása.

TAKÁCS JÓZSEF

Az Index Translationum legújabb, 22. kötete szerint 1969-ben 65 országban összesen 38 172 művet fordítottak. A legtöbb fordítás ebben az évben is a Szovjetunióban jelent meg: 3 853; követi Németország 3538 és Spanyolország 2737 címmel. A kilencedik helyen Hollandia áll (1606), utána Csehszlovákia (1449), Dánia (1249), Belgium (1207), Jugoszlávia (1012), Magyarország (960), Lengyelország (825).

A *Biblia* második helyen áll a legtöbbször fordított könyvek között (202). A LENINFORDÍTÁSOK száma 290, Jules VERNE és Georges SIMENON („holtversenyben”) 126, SHAKESPEARE 102. Őket követik DOSZTOJEVSZKIJ (89), BALZAC (59), DICKENS (56), Mark TWAIN (55), Victor HUGO (44), PUSKIN (40). A klasszikus ókor vezető helyén PLATON áll (56), utána HOMÉROS (32), ARISTOTELES (24) és CICERO (14).

SIMENON és Agatha CHRISTIE előkelő helye ellenére a detektív-mese („krimi”) hanyatló tendenciát mutat: Jean BRUCE, Ian FLEMING, J. H. CHASE, Carter BROWN harmincegynéhány fordítást értek el, Nick CARTER (hihetetlen, de ennek is van még olvasója) tizennyolcat. Viszont emelkedik a mégiscsak előkelőbb irodalmi kalandregény keletje: 1968 és 1969 közt id. DUMAS 63-ról 67-re, Jack LONDON 49-ről 52-re, STEVENSON 38-ról 49-re küzdötte fel magát.

Eddigi statisztikai színvonalukat tartják HEMINGWAY, SARTRE, Graham GREENE, MORAVIA, Simone de BEAUVOIR, FAULKNER, CAMUS, valamint a két új Nobel-díjas Samuel BECKETT és Miguel ASTURIAS.

Az első ötven közt van még MARX, ENGELS, MAO CE-TUNG, Herbert MARCUSE, VI. PÁL pápa (enciklikák), André MAUROIS, Henry MILLER, Françoise SAGAN, Bertolt BRECHT — meg a népszerű francia politikus Jean-Jacques SERVAN-SCHREIBER.